

LEXICOLOGICAL RESEARCH: IMPORTANT ISSUES AND PROSPECTS*Khusnidakhan Yusubovna Oripova**Lecturer**UzSUWL**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: corpus linguistics, sociolinguistics, digital lexicography, lexical semantics, cognitive linguistics, marginalized community, polysemy, homonymy.

Received: 15.05.24

Accepted: 17.05.24

Published: 19.05.24

Abstract: Lexicology is one of the main areas of linguistics that studies the vocabulary of a language. This article discusses current problems and prospects for lexicological research. One of the key problems is the study of lexical units of different languages and their relationships, as well as the analysis of changes in the lexicon as a result of language evolution. Researchers pay attention to the influence of sociocultural factors on the lexical system of a language, as well as the interaction of vocabulary with other language levels. Within the framework of promising areas of research in lexicology, studies of new lexical phenomena, such as neologisms and archaisms, their functioning and impact on language practice are highlighted. Also important are studies of lexical semantics and word structure, as well as the relationships between vocabulary and culture.

In general, lexicology remains one of the most important areas of linguistic research, since the lexical composition of a language reflects the mentality and culture of the people. Awareness of current problems and prospects for research in lexicology is necessary for a deeper understanding of linguistic phenomena and their functioning.

LEKSIKOLOGIK TADQIQOTLAR: DOLZARB MASALALARI VA ISTIQBOLLARI*Xusnidaxon Yusubovna Oripova**o'qituvchi**O'zDJTU**Toshkent, O'zbekiston*

МАҚОЛА HAQIDA

Kalit soʻzlar: korpus lingvistikasi , sotsiolingvistik, raqamli leksikografiya, leksik semantika, kognitiv lingvistika, marginallashtgan jamoa, polisemiya, omonimiya.

Annotatsiya: Leksikologiya tilning lugʻat tarkibini oʻrganuvchi tilshunoslikning asosiy yoʻnalishlaridan biridir. Ushbu maqolada leksikologik tadqiqotlarning dolzarb muammolari va istiqbollari muhokama qilinadi. Asosiy muammolardan biri bu turli tillarning leksik birliklari va ularning munosabatlarini oʻrganish, shuningdek, til evolyutsiyasi natijasida leksikadagi oʻzgarishlarni tahlil qilishdir. Tadqiqotchilar sotsial-madaniy omillarning tilning leksik tizimiga taʼsiriga, shuningdek, lugʻatning boshqa til darajalari bilan oʻzaro taʼsiriga eʼtibor berilgan. Leksikologiyaning istiqbolli tadqiqot yoʻnalishlari doirasida neologizmlar va arxaizmlar kabi yangi leksik hodisalarni oʻrganish, ularning faoliyati va til amaliyotiga taʼsiri yoritilgan. Shuningdek, leksik semantika va soʻz tuzilishi, shuningdek, lugʻat va madaniyat oʻrtasidagi munosabatlarni oʻrganish muhimdir.

Umuman olganda, leksikologiya tilshunoslik tadqiqotining eng muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib qolmoqda, chunki tilning leksik tarkibi xalqning mentaliteti va madaniyatini aks ettiradi. Leksikologiyaning dolzarb muammolari va tadqiqot istiqbollarini bilish til hodisalari va ularning faoliyatini chuqurroq tushunish uchun zarurdir.

ЛЕКСИКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ВАЖНЫЕ ВОПРОСЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Хуснидахан Юсубовна Орипова

Преподаватель

УзГУМЯ

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: корпусная лингвистика, социолингвистика, цифровая лексикография, лексическая семантика, когнитивная лингвистика, маргинализованное сообщество, полисемия, омонимия.

Аннотация: Лексикология является одной из основных областей лингвистики, изучающей словарный состав языка. В данной статье рассматриваются актуальные проблемы и перспективы лексикологических исследований. Одной из ключевых проблем является изучение лексических единиц различных языков и их взаимосвязей, а также анализ изменений в лексиконе в результате языковой эволюции. Исследователи обращают внимание на влияние социокультурных

факторов на лексическую систему языка, а также на взаимодействие лексики с другими языковыми уровнями. В рамках перспективных направлений исследований в лексикологии выделяются исследования новых лексических явлений, таких как неологизмы и архаизмы, их функционирование и влияние на языковую практику. Также важными являются исследования лексической семантики и структуры слова, а также взаимосвязей между лексикой и культурой.

В целом, лексикология остается одной из наиболее важных областей лингвистических исследований, поскольку лексический состав языка отражает менталитет и культуру народа. Осознание актуальных проблем и перспектив исследований в лексикологии необходимо для более глубокого понимания языковых явлений и их функционирования.

KIRISH

Global miqyosdagi leksikologik tadqiqotlar butun dunyo bo‘ylab turli mintaqalar va madaniyatlarda tillarni, ularning lug‘atini, semantikasini va foydalanish shakllarini o‘rganish va tahlil qilishni o‘rganadi. Ushbu tadqiqotlar tillarning xilma-xilligi, evolyutsiyasi va o‘zaro bog‘liqligini, shuningdek, til o‘zgarishi va rivojlanishiga ta’sir qiluvchi omillarni tushunishga qaratilgan. Global leksikologik tadqiqotlarning bir yo‘nalishi qiyosiy tilshunoslikni o‘z ichiga oladi, bu tillar o‘rtasidagi o‘xshashlik va farqlarni ularning tarixiy munosabatlarini ochish va ularning kelib chiqishini kuzatish uchun o‘rganadi. Tilshunoslar turli til oilalaridagi leksik o‘xshashliklar va lingvistik ko‘chirmalarni o‘rganish uchun etimologiya, fonetika va morfologik tahlil kabi turli usullardan foydalanadilar.

Yana bir e’tiborli tomoni - bu korpus lingvistikasi bo‘lib, u kontekstda tildan foydalanishni o‘rganish uchun katta hajmdagi matnlarni to‘plash va tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Turli lingvistik manbalardan keng ko‘lamli korpuslarni to‘plash orqali tadqiqotchilar tillar ichida va tillarda umumiy lug‘at, semantik siljishlar va lingvistik qismlarni aniqlashlari mumkin.

Bundan tashqari, global leksikologik tadqiqotlar globallashuv, migratsiya va madaniy almashinuv natijasida yuzaga keladigan til o‘zgarishi va til bilan aloqa hodisalari kabi sotsiolingvistik jihatlarni o‘rganishi mumkin. Bu tillarning bir-biriga qanday ta’sir qilishini va bir-biriga bog‘liqligini o‘rganishni o‘z ichiga oladi, bu esa ko‘chirma so‘zlari va boshqa lingvistik yangiliklarni qabul qilishga olib keladi. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar va hisoblash tilshunosligining paydo bo‘lishi bilan tadqiqotchilar katta ma’lumotlar to‘plamini tahlil qilish va

global miqyosda leksik semantika, soʻz chastotalari va til dinamikasi haqida tushunchalarni olish uchun hisoblash vositalari va algoritmlaridan foydalanishlari mumkin. Umuman olganda, global miqyosdagi leksikologik tadqiqotlar inson tillarining boy qismlari haqida qimmatli tushunchalar beradi, madaniyatlararo tushunishni rivojlantiradi va til nazariyasi va bilimlarining rivojlanishiga hissa qoʻshadi.[1]

ASOSIY QISM

Leksikologiya fanining dolzarb muammolari va istiqbollari til va jamiyatning dinamik tabiatini aks ettiruvchi bir qator mavzularni qamrab oladi. Qiziqishning baʼzi asosiy yoʻnalishlari va davom etayotgan munozaralarga quyidagilar kiradi:

1. Raqamli leksikografiya va korpus lingvistikasi: Raqamli inqilob leksikografiyani oʻzgartirib, ulkan elektron korpus va raqamli lugʻatlarni yaratish imkonini berdi. Biroq, korpus dizayni, maʼlumotlar annotatsiyasi va hisoblash usullarini leksikografik amaliyotga integratsiyalash nuqtai nazaridan muammolar saqlanib qolmoqda.

2. Leksik semantika va kognitiv lingvistika: Leksik semantika boʻyicha tadqiqotlar soʻzlarning qanday maʼno kasb etishi va bu maʼnoning ongda qanday namoyon boʻlishini oʻrganadi. Kognitiv lingvistika leksik turkumlashtirish, prototip nazariyasi va kontseptual metafora boʻyicha yangi istiqbollarni taklif etadi, bu esa semantik tahlilning anʼanaviy yondashuvlariga qarshi turadi.

3. Leksik variatsiya va til oʻzgarishi: Globallashuv, migratsiya va texnologiya taraqqiyoti tillar oʻrtasidagi aloqaning kuchayishiga olib keldi, buning natijasida lugʻaviy koʻchirish, kod almashish va tilning duragaylanishi sodir boʻldi. Leksikologik tadqiqotlar turli xil ijtimoiy-lingvistik kontekstlarda leksik oʻzgarishlar va til oʻzgarishiga olib keladigan mexanizmlarni oʻrganadi.

4. Leksikografiya va til hujjatlari: Yoʻqolib ketish xavfi ostida turgan va resurslari kam boʻlgan tillarni hujjatlashtirishga qaratilgan saʼy-harakatlar til xilma-xilligi va madaniy merosni saqlashda hal qiluvchi rol oʻynaydi. Leksikograflar oldida yozma resurslari cheklangan tillar uchun keng qamrovli lugʻatlar yaratish va tilni jonlantirish uchun barqaror strategiyalarni ishlab chiqish muammosi turibdi.

5. NLP va AI uchun leksikologik manbalar: Soʻzlarni joylashtirish, ontologiyalar va leksikonlar kabi leksik resurslar tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) va sunʼiy intellekt (AI) ilovalari uchun zarurdir. Tadqiqotchilar ushbu resurslarning sifati va qamrovini oshirish, noaniqliklarni bartaraf etish va turli NLP vazifalari va tillarida ularning oʻzaro muvofiqligini yaxshilash ustida ishlanmoqda.

6. Koʻp tillilikdagi leksikologik muammolar: Koʻp tilli jamiyatlar leksikografiya uchun oʻziga xos muammolarni, jumladan, turli til juftliklari va foydalanuvchi ehtiyojlarini qondiradigan

ikki tilli va ko'p tilli lug'atlarga bo'lgan ehtiyojni keltirib chiqaradi. Leksikograflar tarjima ekvivalentligi, tillararo polisemiya, dialektal va mintaqaviy variantlarni ifodalash kabi masalalarni hal qilishlari kerak.

7. Leksikologik etika va inklyuzivlik: Til xilma-xilligi va madaniy sezgirlik haqida xabardorlikni oshirish leksikografiyadagi axloqiy amaliyotlar haqida munozaralarga sabab bo'ldi. Lug'atlarda vakillik, inklyuzivlik va marginallashtirilgan jamoalarni tasvirlash kabi masalalar mas'uliyati muhimligini ta'kidlanmoqda.

8. Leksikologik pedagogika va til o'rganish: Leksikologiya fanlari til pedagogikasi bilan uzviy bog'lanib, til o'rganuvchilar uchun lug'at o'quv materiallari va leksik resurslarni ishlab chiqishda ma'lumot beradi. Ushbu sohadagi tadqiqotlar ikkinchi tilni o'rganuvchilarda so'z boyligini o'zlashtirish, birgalikda joylashishni o'rganish va leksik malakani rivojlantirish uchun samarali strategiyalarni o'rganadi.

Ushbu va boshqa dolzarb masalalarni hal qilish orqali leksikologlar tilning tuzilishi, qo'llanilishi va evolyutsiyasi haqidagi tushunchamizga hissa qo'shadilar, leksikografik tadqiqotlar va amaliyotga innovatsion yondashuvlarga yo'l ochadilar.[2;3]

Leksikologik tadqiqotlar o'ziga xos yo'nalish va qo'llaniladigan metodologiyaga qarab turli xil natijalar va muhokamalar beradi. Leksikologik tadqiqotlardan kelib chiqadigan ba'zi umumiy natijalar va munozaralar:

1. Leksik semantik tahlil: Tadqiqotlar so'zlarning ma'nolari va qo'llanish shakllarini yoritib, nozik ma'no va konnotatsiyalarni ochib berishi mumkin. Munozaralar ko'pincha so'zlarning polisemiya (ko'p ma'noli) va omonimiyasi (bir xil shakl, turli ma'nolar), shuningdek, ularni izohlashga ta'sir etuvchi kontekstual omillar atrofida bo'ladi.

2. Etimologik tadqiqotlar: Leksikologlar ko'pincha so'zlarning tarixiy kelib chiqishi va rivojlanishini kuzatib, ularning etimologik ildizlari va semantik o'zgarishlar yo'llarini ochib beradilar. Munozaralar til bilan aloqa qilish hodisalari, boshqa tillardan o'zlashtirish va vaqt o'tishi bilan semantik o'zgarishlarga qaratilgan bo'lishi mumkin.

3. Leksik tipologiya va tillararo qiyoslash: Turli tillar bo'yicha leksikologik tadqiqotlar o'zaro tillar orasidagi taqqoslashni osonlashtiradi, leksik tuzilmalar va semantik tizimlardagi umumiylik va farqlarni ochib beradi. Munozaralar ko'pincha lingvistik universallik, leksik tipologiyalar va til xilma-xilligining kognitiv oqibatlariga qaratiladi.

4. Leksik variatsiya va o'zgarish: Leksik variatsiya bo'yicha tadqiqotlar til hamjamiyatidagi leksik xilma-xillikka, jumladan, mintaqaviy dialektlarga, sotsiolektlarga va stilistik o'zgarishlarga yordam beruvchi omillarni o'rganadi. Munozaralar til o'zgarishlari dinamikasi, leksik tarqalish va lingvistik innovatsiyalarda ijtimoiy omillarning roliga qaratilishi mumkin.

5. Leksikografik metodologiya va vositalar: Leksikografiya sohasidagi tadqiqotlar lug‘atlar va boshqa ma’lumotnomalarda leksik ma’lumotlarni yig‘ish, tartibga solish va taqdim etish metodologiyalarini ishlab chiqadi va baholaydi. Muhokamalarda lug‘at tuzilishi, semantik annotatsiya, raqamli vositalar va resurslarni leksikografik amaliyotga integratsiyalash kabi masalalar ko‘rib chiqilishi mumkin.

6. Tabiiy tilni qayta ishlash uchun leksik resurslar (NLP): Leksikologik tadqiqotlar leksik resurslarni va so‘z ma’nosini aniqlash, hissiyotlarni tahlil qilish va mashina tarjimai kabi NLP vazifalari uchun hisoblash modellarini ishlab chiqishga yordam beradi. Munozaralar turli NLP ilovalari uchun leksik resurslarning aniqligi, qamrovi va o‘zaro ishlashiga qaratilgan bo‘lishi mumkin.

8. Amaliy leksikologiya va til o‘rgatish: Ba’zi leksikologik tadqiqotlar til o‘rgatish va o‘rganishda amaliy qo‘llanmalarga ega bo‘lib, lug‘at o‘quv materiallarini loyihalash, leksik o‘quv dasturlari va tilni bilish darajasini baholash haqida ma’lumot beradi. Muhokamalar lug‘atni o‘zlashtirish va leksik kompetensiyani rivojlantirishning samarali pedagogik strategiyalariga qaratilishi mumkin.[4;5]

Umuman olganda, leksikologik tadqiqotlar natijalari va muhokamalari tilning tuzilishi, qo‘llanilishi va evolyutsiyasini tushunishimizga yordam beradi, bu tilshunoslik, leksikografiya, NLP va til ta’limi kabi sohalarga ta’sir qiladi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash lozimki, hozirgi zamonda raqamli texnologiyalar rivojlanib borar ekan har sohada yangidan yangi texnologiyalar yaratilaveradi. Umuman olganda, leksikologik nuqtai nazarlar inson tajribasini boyitish, til xilma-xilligini rivojlantirish, muloqotni osonlashtirish va madaniy tushunish va qadrlashni rag‘batlantirishga yordam beradi. Leksikologik tushunchalarni qabul qilish va qo‘llash orqali insoniyat tobora o‘zaro bog‘langan dunyoda bog‘lanish, ifodalash va rivojlanish uchun tilning kuchidan foydalanishi mumkin. Soha taraqqiyotda davom etar ekan, biz hayotimizning turli jabhalarida qulaylik va foydalanish imkoniyatini yanada oshirib, til texnologiyalarida keyingi innovatsiyalar va takomillashuvlarni kutishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Leksikologiya. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Leksikologiya>
2. LEKSIKOLOGIYA, UNING TURLARI, O‘RGANISH MANBAI VA PREDMETI. SEMASIOLOGIYA. <https://oefen.uz/ru/documents/referatlar/umumiy/leksikologiya-uning-turlari-o-rganish-manbai-va-predmeti-semasiologiya>
3. 21 - Lexicology and Lexicography from Part IIIB - 1960–2000: Formalism, Cognitivism, Language Use and Function, Interdisciplinarity. Published online by Cambridge University Press:

20 July 2023. By [Alain Polguère](#) Edited by [Linda R. Waugh](#), [Monique Monville-Burston](#) and [John E. Joseph](#)

4. Lexicology. <https://en.wikipedia.org/wiki/Lexicology>
5. Leksikologiya va uning asosiy vazifalari. <https://azkurs.org/mavzu-leksikologiya.html>